

HISTORIE EN SCHOONHEID VAN DE KERK TE NOORDELOOS

Introductie

Het is in de schemer van de historie verdwenen: het moment waarop de eerste boer de strijd aanbond met de taaie grond van de polders die thans Noordeloos vormen.

Was het 1000 jaar geleden, of 900 jaar? We weten het niet. In elk geval: in het jaar 1277 lag er om de landen van Arkel een grote ringdijk, waarbinnen ook Noordeloos gelegen was. Het trotse geslacht van de Arkels en zijn aanverwante families waren de heren van deze bezitting.

Heeft er die eerste honderd jaren van Noordeloos' bestaan een houten kerkje gestaan langs de oevers van de Noordeloos? We weten er niets van. Maar dit weten we wel: dat de verre voorgeslachten uit de 14^e eeuw zich alleen veilig voelden binnen de dijken om het land, wanneer zij zich gerust wisten in de handen van God. Daarom stichtten zij een kerkgebouw, onder leiding van Jan I van Noordeloos. Gebruik makend van de hoge kleirug die over de Noordzijde loopt, werd op de plaats waar deze rug het dichtst het riviertje de Noordeloos nabijkwam, de kerk gebouwd. Op Noordzijde dus, het eigenlijke Noordeloos van toen.

De kerk

Tussen 1300 en 1325, nu ongeveer 650 jaar geleden, werd de dorpskerk gebouwd. Het werd geen wankel gebouwtje. Hecht van fundament en muren, moest het bouwwerk de eeuwen trotseren.

De kerk werd, naar Roomse gewoonte, gewijd aan de heilige Bonifatius, de Apostel der Duitsers, die ook in ons vaderland de leer van Christus verbreid had.

En zo rees tussen de groene weilanden langs het riviertje een flinke, ruime kerk met een royale westtoren. Tot op de huidige dag staat deze kerk als een wachter Gods midden in ons dorp. Hier bogen vroege voorouders hun stramme knieën voor Jezus en Maria en voor al de heiligen. Maar ook werd hun verteld uit de bijbel, het Boek der boeken.

Als de toren eens vertellen kon, wat zou dat een spannend verhaal worden van vreugde en verdriet. Wat heeft hij al niet gezien, die toren. Processies ter ere van Maria, plechtige begrafenissen van oude, maar ook veel jonge mensen, oorlog en roof, vechtpartijen en bruiloften, watersnoden en bevrijdingsfeesten. Heel de bonte rij van gebeurtenissen. Veel is veranderd in die 650 jaar, ook aan de toren zelf! Van zijn romaanse tracteringen en zware steunberen is zo goed als niets overgebleven.

Entree

Laten we eens naar binnen gaan, de toren in, door dat aardige poortje, dat vroeger tevens toegang gaf tot de kerk. Boven de poort is het jaartal 1613 duidelijk zichtbaar. Een belangrijk jaar. Toen is de toren immers verbouwd.

Er stond een houten cachot onder in de toren. Een stevig slot hield de boosdoeners goed vast; maar één van hen heeft toch kans gezien door middel van een binnengesmokkelde zaag zijn kerker open te zagen. Hij liet zijn sporen na:: hij zaagde schuin omhoog!

De toren op

We beklimmen de trappen van de toren en komen bij de klok aan. Nee, oud is deze bronzen klok nog niet. Hij verving op 15 februari 1949 de vorige, die door de Duitsers werd geroofd. 1300 kg. weegt deze klok. De naam van de schenker staat erop: Mevrouw M.J. Veder van Hoboken. Elke dag om 12 uur liet men lang geleden de klok al kleppen voor het middageten.

Fris waait de wind wanneer we door het poortje boven op de toren naar buiten stappen en rondkijken. Eerst gaat ons oog naar het westen. Dichtbij de huizen, ver weg de weilanden. Op de voorgrond de muziektent, waar de dorpsfanfare soms concerteert.

Naar het zuiden loont het panorama zeer de moeite van het trapklimmen. Bij helder weer kijk je heel ver. Op de voorgrond het centrum van het dorp, de Buurt, met over de brug het pand waar vroeger de schout van Noordeloos woonde.

Dan het oosten. Over het kerkdak heen kijkend zien we het kronkelende riviertje. Ook de pastorie is hier te zien. Op het kerkdak de leien, gelegd in 1964, na de actie 'van een leien dakje.'

Tenslotte kijken we van de toren af noordwaarts naar het kerkhof. Een trieste werkelijkheid. De akker der doden. Maar voor het geloof een zaaiveld voor de opstanding met Christus!

Van de toren ben je gauwer naar beneden gelopen dan omhoog geklommen. Nu staan we vlak voor de kerk. Boven, naast de ingangdeuren, hangt een antieke lantaarn, prachtig afstekend tegen de muur van de kerk.

Interieur

Daar zijn we dan in het eeuwenoude kerkgebouw. Iedereen die hier voor het eerst komt wordt getroffen door de ingetogen sfeer van deze kerk. Het is een echte dorpskerk, maar.... een mooie dorpskerk. Binnen de witte wanden is een opmerkelijk interieur. We gaan alles eens goed bekijken. Centraal staat de preekstoel. Dat is niet altijd zo geweest. Vroeger, in roomse tijden, was het altaar, in het koor, het middelpunt. Maar in 1581 kwam de reformatie. Het Woord werd centraal gesteld. Want het geloof is uit het gehoor en het gehoor uit het Woord van God.

De preekstoel dateert uit 1614. Ooit is hij wit geverfd, omdat men belasting moest betalen voor blank eikenhout. De kerkvoogden wisten er wel raad op... ook toen!

Maar wist u, dat tijdens het zingen van de gemeente de predikant op die preekstoel moet gaan zitten op een heel klein cirkelsegment, waar hij nauwelijks op past....?

Bij de kansel staat één van de weinige overblijfselen uit de tijd vóór de reformatie: een stenen renaissance doopvont uit de 15e eeuw. De voet fungeerde lange tijd als voet van de kansel. Maar het grote doopbekken lag daar omgekeerd onder. Nu is het weer, schoongemaakt en gerenoveerd.

Ongetwijfeld stond het doopvont vroeger bij de ingang van de kerk, waar vele kinderen gedoopt zijn in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes.

Eeuwenlang heeft Noordeloos' kerk het zonder orgel gedaan. Zelfs onder de Van Barnevelts moest de voorzanger de zang leiden. Het orgel kwam pas in de loop van de 19^e eeuw. Het was een

geschenk van de familie Van Dam van het Slot. Het familiewapen prijkt boven op het front. 't Is een romantisch orgel met een goede klank.

Er is nog zoveel te vertellen van dit interieur. Al zijn het alleen maar de koperen kronen in de kerk. Het pronkstuk is de kroon met schildjes. Geschenk van een man, die graag wat voor de kerk over had. Jaartal: 1681, precies 100 jaar na de Hervorming. Het opschrift luidt: "*Willem Leendertsoon vereerde de kerc van Noordeloos deze kroon*". Wat zou het prachtig zijn wanneer hierin eens echte kaarsen zouden branden.

Zerken

Maar om ontdekkingen te doen, hoeven we niet alleen naar boven te kijken. Ook de vloer levert historie op. Verschillende grafzerken met opschriften dekken de grond.

We noteren allerlei namen: Lysken Jans van Merkerk, stierf in 1656, Antoenis Aertsen in 1605, Matthijs Jochems in 1616. Vlak voor de kansel ligt de merkwaardigste steen, een 'palimpsest', d.w.z. tweemaal gebruikt. De eerste maal in 1617 voor een onbekende dode, de tweede maal voor een bekende, Willem Verweerd, de schoolmeester van Noordeloos in het midden van de 18^e eeuw. We lezen het opschrift: "Dit graf hoort toe Willem Verweerd, substituut-secretaris en schoolmeester tot Noordeloos". Het wapen is niet van hem. Dat hoort toe aan de onbekende dode uit de Gouden Eeuw.

Gebodenbord

Wist u dat op de grens van Over- en Nederslingeland in voorreformatorische tijd een kapelletje stond? Na de hervorming zal het opgeheven zijn en vanaf die tijd zijn de Slingelanders verknocht aan de dorpskerk. Zie maar: het prachtige gebodenbord in de kerk, daterend uit 1607, is een geschenk van de jonge Slingelanders:

*De jonckheyt in Overslingeland woonachtigh,
Ter eeren Gods ende dese Kerck aendachtigh,
Hebben doen maecken en becosticht dit tafereel,
dankende den Heere voor syn genade seer veel.*

De Statenvertaling was er toen nog niet. Vandaar deze zin in het laatste gebod: "Ghy en sult niet begheren Uwes naesten wijf! Noch synen knecht, noch synen jonckwyff...."

Adel

Er was steeds een sterke band tussen de bewoners van het slot en de kerk. De heren van Noordeloos hadden hun 'herelijke rechten' ook in de kerk. Bij het beroepen van een dominee besliste uiteindelijk de heer! ('collatierecht'). Vooral het geslacht der Van Barnevelts, een Gorkums koopmansgeslacht, heeft veel invloed gehad in de kerk.

Hendrik van Barnevelt werd in 1716 Heer van Noordeloos. Zijn geslacht was echt een regentenfamilie uit de pruikentijd; machtige mannen, die Barnevelts. Ruim 100 jaren stelden zij hier de wetten vast. De Van Barnevelts verfraaiden in menig opzicht de kerk van Noordeloos. Het meest deed Martinus van Barnevelt, die heer was van 1740 tot 1775, voor de kerk. Trots prijkt zijn bepruikte hoofd nog altijd in het koor.

Uit het begin van de 18e eeuw dateren de prachtige koperen lezenaars, één op de kansel, één (na de restauratie) op de tafel vóór de preekstoel. Uit een hard stuk eikenhout sneed een bekwaam houtsnijder de voet van de voorlezerlezenaar in de z.g. Lodewijk de Vijftiende -stijl.

De trotse Van Barnevelts schaften zich ook een eigen, fraai gesneden Herenbank aan, die uit plm. 1740 dateert. De familiewapens prijken er bovenop. En in het midden het wapen van de heerlijkheid Noordeloos.

In diezelfde tijd versierde men de kerk met een z.g.'tekstbord'. De eiken rand van dit bord is in rococostijl uitgevoerd. Jammer dat het gedicht van de onbekende l. van N. zo echt de geest van de Verlichting ademt, de mens "als zweemsel van 't Opperwezen"....

Graftombe

Als een magneet trekt ons oog de graftombe van de Van Barnevelts uit 1781, dus 200 jaren nadat de Hervorming intrad. Martinus bestelde het marmer zelf in Rome. Het is een sierlijke combinatie van zwart en wit marmer, beschermd door een eenvoudig smeedijzeren hek ervoor.

Het opschrift is in goud geschreven: "*Hier rusten den hoogh edelen gestrengen Heer Martinus van Barneveld en syne hoogh edele geboren vrouwe Geertruida Bruining*"

Beiden stierven zij in 1775. Hun grafmonument brengt vooral in beeld de vergankelijkheid van het mensenleven. In het midden een doodshoofd op een klok, die 12 uur aanwijst. De levensdag is

voorbij.... Links een witmarmeren wenend engeltje, rechts een engeltje met afgeknotte toorts: de levensvlam is geblust.

Zeer fijn is het voegwerk van het grafmonument. De steentjes zijn aaneengevoegd door een mengsel van roggebloem en suiker. Wit marmeren wapens getuigen van de glorie van dit koopmansgeslacht. In de tombe rusten de lichamen. Nieuwe kisten zijn in 1955 gemaakt voor het bewaren van de volkomen gaaf gebleven lichamen van de Van Barnevelts. *'Sic transit gloria mundi'*: zo vergaat de glorie der wereld. Een ovalen venster of luik is nu dichtgemetseld.

Buiten ziet men daar een kleine, gotisch gevormde boog, met een klein luikje in de muren.

Wat spreekt dit alles van vergankelijkheid. De tijd gaat snel. Boven de deuren van het praalgraf zien we, in hardsteen gehouwen, een zandloper met vleugels: de wegvliegende tijd.

Hoog daarboven ziet men een kleurig wapenbord, anno 1748. Aan de onderkant: *'stierf 5 april'*, met daartussen de familiewapens van de Barnevelts.

Ornamenten

Er zijn in deze interessante kerk ook van die kleine, onopvallende dingen, zoals de koperen kandelaar op één van de herelijke banken. Daar stond eens een flinke kaars te branden ter verlichting van het kerkboek.

Nog een verborgen bijzonderheid, onzichtbaar voor iedereen. Een opschrift in de oude kanselbijbel: *"Hare Majesteit koningin Juliana en Prins Bernhard bezochten 28 juli 1951 de Ned.Herv.Kerk te Noordeloos en zetten toen hun handtekening in deze bijbel"*.

Daar staan ze: Juliana, 28 juli 1951, en, in groen, Bernhard. Een mooi symbool in deze kerk, waar de zeer Oranjegezinde Willem Hendrik van Barnevelt in 1795 zich zo kloek verweerde tegen de Fransgezinde Patriotten, waar in de oorlogsjaren 1940-45 tussen de balken boven het plafond menig radiotoestel verstopt werd, waar zo menigmaal het gebed opklimt voor ons koninklijk Huis.

Kleine juweeltjes. Eén daarvan is zeker de oude geldkast, naast de kansel, waar diakenen en kerkvoogden het collectegeld bewaarden, achter twee sloten veilig gesteld.

Naast de ingang hangen twee antieke koperen olielampen, ooit gebruikt om de duisternis in de kerk te verdrijven.

Onze rondgang door de kerk eindigt bij het predikantenbord, waar een lange rij van dienaren des Woords staat opgetekend. Het begint bij Ds. W. Vink, de eerste reformatorische predikant, die in 1581 uit Voorschoten naar Noordeloos kwam.

De kerk van Noordeloos.

650 lange jaren staat hij er al. In 1846 is hij gerestaureerd door Mr. Frederik Diepenhorst te Ameide, voor 8300 gulden. Na 120 jaar, was een nieuwe, goede restauratie hard nodig. Voor een veelvoud van dat bedrag is die gerealiseerd in 1967 onder leiding van Monumentenzorg.

Boven de huizen steekt de kerktoeren zijn spits naar boven. Hij wijst nadrukkelijk omhoog. Als een teken voor ons allen, dat God ons niet alléén laat leven. Maar dat door deze wereld, ook door dit oude, kleine dorp, een Woord gaat, Gods Woord, dat ons voortdrijft naar de eeuwige Kerk, in het nieuwe Jeruzalem.

Ds.A.Romein